

Copertă: *Ionuț Ardeleanu-Paici*
Tehnoredactor: *Rodica Boacă*
Secretar de redacție: *Paulina Lămășanu*

© 2020 Editura Paideia
Str. Tudor Arghezi nr. 15, sector 2
București, România
tel.: 021.316.82.10
e – mail: office@paideia.ro
www.paideia.ro
www.cadourialese.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CRISTIAN, ALEXANDRU

Prin noi înșine - o istorie a liberalismului românesc / Alexandru
Cristian, Eugen Stănescu, Iulia Stănescu ; cuv. înainte de Simona
Maria Vrăbiescu Kleckner. - București : Paideia, 2020
ISBN 978-606-748-326-0

I. Stănescu, Eugen
II. Stănescu, Iulia
III. Vrăbiescu-Kleckner, Simona Maria (pref.)

Alexandru Cristian   Eugen Stănescu
Iulia Stănescu

Prin noi înșine – *o istorie a liberalismului românesc*

Cuvânt înainte de *Simona Maria Vrăbiescu Kleckner*

paideia
București, 2020

Cuprins

Cuvânt înainte	7
Capitolul 1. Periplul istoric al Partidului Național Liberal	15
1.1. Contextul istoric al creării și evoluției Partidului Național Liberal.....	15
1.2. Președinți ai Partidului Național Liberal – oameni și fapte ...	19
1.3. Baza organizatorică a PNL.....	30
1.4. Guverne liberale.....	33
1.4. Programele Partidului Național Liberal.....	37
1.5. Liberalismul – reflecții doctrinare.....	40
Capitolul 2. Documente fundamentale ale Partidului Național Liberal	45
2.1. Manifestul-program al Partidului Național Liberal	52
2.2. Programul Partidului Național Liberal – 1892.....	60
2.3. Manifeste programatice ale Partidului Național Liberal (1919)	72
2.4. Programul minimal și maximal al Partidului Național Liberal – 1934	76
2.5. Manifestul-program al Partidului Național Liberal Gheorghe Tătărescu – decembrie 1944	99
2.6. Congresul general al Partidului Național Liberal – (iulie 1945)	113
2.7. Programul Partidului Național Liberal – Gheorghe Tătărescu.....	151

Capitolul 3. Ideologia Partidului Național Liberal – aspecte generale și particulare	155
Capitolul 4. Ion Gheorghe Duca un mare liberal	165
4.1. I.G. Duca – patriot și om politic	169
4.2. Din lucrările lui Ion Gheorghe Duca.....	181
4.3. Doctrina liberală.....	197
4.4. Cuvântări și scrieri ale lui Ion Gheorghe Duca.....	210
4.5. Expozeul domnului I.G. Duca la alegerea sa ca președinte al Partidului Național Liberal	229
4.6. Despre Vintilă Brătianu.....	245
4.7. Misiunea istorică a Generației Actuale	247
4.8. Alte scrieri ale lui Ion Gheorghe Duca.....	254
Capitolul 5. Partidul Național Liberal în vâltoarea istoriei ..	263
5.1. Documente privind asasinarea lui Ion Gheorghe Duca, președintele Consiliului de Miniștri, la 29 decembrie 1933.....	276
5.2. uvântarea lui George Fotino cu prilejul alegerii lui Constantin (Dinu) I.C. Brătianu ca președinte al Partidului Național Liberal, după asasinarea lui Ion Gheorghe Duca.....	278
ANEXE	281
Anexa 1. Componenta partidelor liberale între 1876-1940	283
Anexa 2. Lideri ai Partidului Național Liberal	322
Anexa 3. Mișcări disidente liberale	326
Anexa 4. Președinții liberali ai Consiliului de Miniștri	331
Anexa 5. Lideri ai Partidelor liberale disidente	333
Bibliografie generală	343

Cuvânt înainte

Prin noi înșine – o istorie a liberalismului românesc este cartea concepută de trei istorici: **Alexandru Cristian, Eugen Stănescu și Julia Stănescu**, toți absolvenți ai Facultății de Istorie București. Au hotărât împreună să aleagă acest subiect al liberalismului românesc și al partidului corespunzător – **Partidul Național Liberal – PNL**, cercetând documentația disponibilă în biblioteci și muzee. Iar motto-ul *Prin noi înșine*, este deviza **PNL**, reprezentând voința dezvoltării României prin propriile ei forțe.

Cronica istoriei partidului și a mișcării liberalismului românesc este un demers memorialistic oportun, când mai mult ca oricând trecutul trebuie cunoscut, deoarece pe zi ce trece memoria fostelor evenimente istorice este mai aproape de a fi dată uitării. Ca atare, meritul alegerii acestui subiectul este cu atât mai important cu cât amintește – după o lungă perioadă de încercare de anihilare – memoria contribuțiilor acestui partid în politica țării.

Pentru a înțelege și a scoate în evidență importanța nașterii liberalismului și al Partidului Liberal trebuie să ne referim la istoria feudal/fanariotă al celor două mici Principate – Valachia și Moldova – cu dificila lor geografie, având frontiere cu două imperii, cel otoman și cel rusesc, ambele cu dorința de a influența sau ocupa aceste teritorii, dar a cărei populație de origine daco-latină, având

CAPITOLUL I

Periplul istoric al Partidului Național Liberal

1.1. CONTEXTUL ISTORIC AL CREĂRII ȘI EVOLUȚIEI PARTIDULUI NAȚIONAL LIBERAL

Sistemul vieții politice românești, care a favorizat apariția PNL și a altor partide, a avut la bază regimul democratic, instaurat prin legea fundamentală din 1866, care a legitimat ideea de pluralism politic și ideologic, pe fondul efervescentei produse în întreaga Europă, inclusiv în România, de Revoluția de la 1848.

A fost nevoie însă de o anumită perioadă de coagulare a premiselor doctrinare, politice și organizatorice, astfel încât de partide politice, în interesul modern al termenului, nu putem vorbi decât din deceniul al optulea al secolului trecut. Primele partide politice românești de tip european, au fost: **PARTIDUL NAȚIONAL LIBERAL**, apărut în 1875, și **PARTIDUL CONSERVATOR**, creat în 1880, urmate, în timp, de alte grupări politice care ilustrau mutațiile ce au avut loc în gândirea și practica politică a societății.

În ceea ce privește Partidul Național Liberal, este interesant procesul de unificare a unor grupări liberale, încă din ianuarie-martie 1875, în așa-numita *Coaliție de la mazar-Pașa* (după numele

Respectiv musulman al englezului Lakeman, în casa căruia a avut loc prima consfătuire) care a pus bazele Partidului Liberal.

Nucleul acestora l-au constituit însă liberalii radicali (1861), grupați în jurul lui C.A. Rosetti și I.C. Brătianu. Aceștia au avut un rol important în înlăturarea lui A.I. Cuza și aducerea unui domnitor străin, iar după 1866 au reușit să-i atragă și pe liberalii din jurul lui Mihail Kogălniceanu (26 februarie 1867).

Liberalii dețin puterea în perioada martie 1867 – noiembrie 1868, începând o colaborare cu fracțiunea lui N. Ionescu. Încă din 1867, liberalii radicali aveau un comitet politic central, cu sediul la București (*Societatea Amicilor Constituțiunii*), și unul la Iași, iar în anul 1868 ființa o formațiune politică cu organizații în toată țara, pe structura căreia se va realiza coaliția liberală.

Documentele de arhivă consemnează ca dată a fondării Partidului Liberal – 24 mai 1875, la București. Acesta a devenit în anii următori cel mai puternic partid politic, aflat într-o luptă acerbă cu Partidul Conservator și reușind, în perioada 1876-1888, cea mai lungă guvernare de partid din istoria vechii României. Cu toate acestea, și în rândurile sale s-a produs, de-a lungul timpului, o serie de disidențe, mai ales după 1880, care însă nu l-au afectat în mod deosebit: **Partidul Liberalilor Sinceri** (1880), având ca președinte pe George D. Vernescu; **Partidul Liberal Conservator** (1884) – președinte Lascăr Catargiu; **Partidul Liberal-Democrat** (1885) – președinte Dumitru D. Brătianu. Toate acestea au revenit la Partidul Național Liberal între anii 1890-1892.

Cele două mari partide politice au urmărit apărarea libertăților democratice înscrise în Constituție, iar atunci când au ajuns la guvernare s-a străduit să apere interesele naționale ale românilor de pretutindeni, să încurajeze dezvoltarea economiei, să protejeze capitalul autohton și să încurajeze sistemul bancar.

Potrivit regimului constituțional, instituit în 1866, la apelul suveranului, partidele formau, prin rotație, guvernul (din 1895 a

început să funcționeze așa-numita **rotativă guvernamentală**), iar acestea, prin deținerea puterii, își asigurau majoritatea parlamentară și își subordonau administrația centrală și locală.

De fapt, prin guvernare se desemnau atât organele executive ale statului, respectiv șeful statului și guvernul, cât și Parlamentul, care reprezenta un corp de control și de cenzură al guvernului, constituind un intermediar în dialogul dintre guvernanți și corpul electoral.

Urmărind linia programatică a partidelor respective, guvernele din acea perioadă s-a preocupat de adoptarea unor măsuri de consolidare a statului național român, de întărirea legăturilor cu românii de peste munți, au încurajat economia, dar și menținerea și funcționarea cadrului democratic.

Nu au lipsit însă afacerile politice, crizele de guvern ori dezbaterele furtunoase, immortalizate în geniale opere literare și în presa vremii.

Întrucât scena politică românească a fost animată timp de decenii de guvernele liberale, am considerat firesc ca, într-o lucrare consacrată acestora, să prezentăm întreaga pleiadă de oameni politici care au purtat răspunderea treburilor țării, confruntându-se cu ideologii și concepții politice variate, de la extrema stângă la cea dreaptă, sau cu probleme de maximă importanță ce vizau atât organizarea țării, cât și împlinirea unor deziderate naționale economice, sociale, politice și culturale.

Începând cu guvernul lui Ion C. Brătianu, de care se leagă în principal participarea la Războiul din 1877-1878 și recunoașterea independenței absolute a României, și continuând cu celelalte guverne liberale, care s-a succedat la putere în alternanță cu Partidul Conservator, Partidul Național Liberal a continuat să rămână la putere – cu unele intermitențe – până în **noiembrie 1928**.

Trebuie precizat, însă, că, după 1918, odată cu aplicarea reformei democratice (agrară și electorală), în România Mare au avut loc modificări importante în viața politică postbelică. Sistemul rotativei guvernamentale a devenit inoperant, ducând la dispariția *Partidului*

Respectiv *Conservator* (1922). A apărut, însă, pe scena politică Partidul Național Țărănesc care a intrat într-o competiție dură cu PNL.

Trăsăturile esențiale ale statului român, cu regim politic democratic, s-a menținut până în 1938.

În cei 22 de ani de existență a României Mari, s-a succedat 29 de guverne și 20 de prim-miniștri. Au condus mai multe guverne: I.I.C. Brătianu (3), Al. Vaida-Voevod (2), Iuliu Maniu (3), G.G. Mironescu (2), Gh. Tătărescu (2). Numai două guverne – ambele liberale – au funcționat pe întreaga durată a unei legislaturi: cel dintre 1922-1926, condus de I.I.C. Brătianu și cel condus de Gheorghe Tătărescu, între 1934-1937. În restul de 14 ani, îi revin 27 de guverne, câte două pe an. Durata vieții unor guverne a fost mai scurtă. Recordul în acest sens îl deține cel liberal, condus de dr. C. Angelescu (**30 decembrie 1933 – 4 ianuarie 1934**), urmat în ordine crescătoare, de guvernele: G.G. Mironescu (**7-13 iunie 1930**), Gh. Argeșeanu (**22-28 septembrie 1939**), Barbu Știrbei (**4-22 iunie 1927**) și altele. Șefii unora dintre aceste guverne efemere au fost fie militari (C. Coandă, A. Văltoianu, Gh. Argeșeanu), fie personalități neutre (B. Știrbei), care nu au lăsat studii sau discursuri politice concludente pentru o reconstituire cât mai fidelă a etapelor respective.

În deceniul al patrulea, România a fost guvernată de liberali, în urma confruntărilor electorale cu alte partide, între care principalul partid de opoziție era Partidul Național Țărănesc.

În urma revenirii, la 8 iunie 1930, pe tronul României, pe care-l abandonase în 1925, regele Carol al II-lea a pulverizat, treptat, până la desființare, regimul politic multipartidist și sistemul democratic parlamentar, ajungând ca, în 1938, să instaureze un regim autoritar prin scoaterea partidelor politice în afara legii. În același timp, guvernele au devenit, practic, instrumente în mâna acestuia. Se deschide astfel calea spre regimurile autoritare în România.

După al Doilea Război Mondial, la 6 martie 1945, gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu a intrat în primul guvern comunist al țării condus de Dr. Petru Groza, unde a deținut vicepreședinția

Consiliului de Miniștri și alte trei portofolii. Deși au participat la alegerile din noiembrie 1946 pe listele Blocului Partidelor Democratice, obținând 76 de mandate de deputați, în urma unor manevre inițiale de comuniști, cu concursul direct al Moscovei, miniștrii liberali au fost demși din guvern, la 5 noiembrie 1947, iar Partidul Liberal, înființat și condus de Gh. Tătărescu, la 15 decembrie 1944, a trecut la o opoziție democratică și constructivă, nereușind să reziste în noile condiții decât până în mai 1948, când și-a încetat activitatea.

1.2. PREȘEDINȚII PARTIDLUI NAȚIONAL LIBERAL – OAMENI ȘI FAPTE (1875-1947)

ION C. BRĂȚIANU (1821-1891)

A fost președinte al Partidului Național Liberal între anii 1875-1891, cu mențiunea că, în perioada 1882-1883, a asigurat președinția împreună cu C.A. ROSETTI. A fost președinte al Consiliului de Miniștri în patru legislaturi, între 1876-1888.

Fiu al stolnicului Constantin (Dincă) Brătianu și al Anastasiei Tigveanu, Ion C. Brătianu s-a născut la Pitești, la 2 iunie 1821. După încheierea cursurilor la Școala lui D. Simonide din Pitești, la numai 14 ani, a intrat ca iuncăr în armată, fiind înaintat, în 1838, la gradul de praporcic. În 1841, familia l-a trimis la Paris, unde a urmat cursurile Școlii Politehnice și a audiat cursurile lui Jules Michelet și

Edgar Quinet la „Collège de France”. A participat la evenimentele revoluționare din Paris, din februarie 1848. În aprilie, același an, s-a reîntors în țară, devenind membru al Comitetului Revoluționar și secretar al Guvernului Provizoriu, apoi șef al Poliției Capitalei. Proscris, după revoluție, s-a refugiat în Franța. A revenit în țară în iulie 1857, fiind ales deputat în Divanul ad-hoc. A susținut dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Țării Românești și al Moldovei, iar după Unirea Principatelor, în 1859, a îndeplinit funcția de ministru de Finanțe în guvernul României.

S-a afirmat ca lider al coaliției politice care a înfăptuit actul de la 11 februarie 1866, contribuind în mod decisiv la aducerea în țară a principelui Carol de Hohenzollern. A fost ales în Adunarea Constituantă din 1866 și a îndeplinit, în mai multe rânduri, funcții ministeriale: 1867 – la Interne și Finanțe; 1867-1868 – *ad interim* și Interne; 1868 – titular la Ministerul de Război. Lider al grupării liberal-radicală, a condus mișcarea antidinastică de la 1870, fiind implicat în același proces cu Al. Candiano Popescu, inițiatorul „Republicii de la Ploiești”. A fost achitat. A fost Președinte al Consiliului de Miniștri între anii 1876-1888, reprezentând perioada *Marii Guvernări Liberale*.

În 1875, a pus bazele Partidului Național Liberal, al cărui președinte a rămas până la sfârșitul vieții (1891).

DIMITRIE C. BRĂTIANU (1818-1892)

A urmat la președinția PNL, între 1891-1892, după moartea lui I.C. Brătianu, și a fost mandatat de mai multe ori în funcția de ministru, inclusiv cea de prim-ministru, între 10 aprilie și 8 iunie 1881.

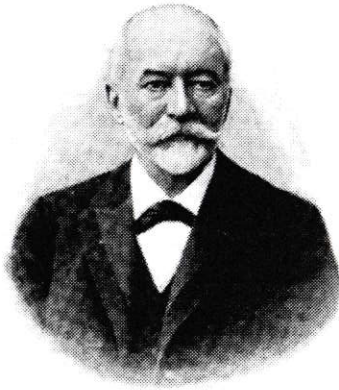
Era fratele mai mare al lui Ion C. Brătianu, s-a născut tot la Pitești, în anul 1818. Începând din 1831, a urmat cursurile Colegiului „Sf. Sava” din București, iar în 1835 a fost trimis la Paris, unde și-a susținut bacalaureatul și a frecventat cursurile Facultății de Medicină, apoi ale Facultății de Drept, pe care le-a absolvit în 1841.

Împreună cu Ion Ghica și Al.G. Golescu, a inițiat constituirea Societății pentru Învățătura Poporului Român (august 1839) și a contribuit la crearea *Societății în vederea înființării de școli în Principate* (1847). A participat la Revoluția de la 1848 de la Paris și din Țara Românească, fiind ales în Comitetul Revoluționar și acreditat ca agent diplomatic al acestuia pe lângă guvernele Austriei și Ungariei. După înăbușirea revoluției a fost exilat, reprezentându-i pe românii din străinătate în Comitetul Central Democratic European, de la Londra (1851). Întors în țară, în 1857, a fost ales deputat, ministru al Afacerilor Străine (ianuarie-martie 1859) și ministru de Interne (mai-iulie 1860). Între 1866-1867 a fost primarul Capitalei, iar până în 1881 a îndeplinit importante funcții în partid, în guvern și misiuni diplomatice (trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Constantinopol între 1878-1881). În 1885, a pus bazele unui nou Partid Național Liberal, care s-a coalizat cu Partidul Liberal

Respectiv Conservator și alte forțe politice („Opoziția Unită”), ale căror acțiuni, din 1888, s-a soldat cu înlăturarea guvernului condus de fratele său, Ion C. Brătianu. Cu toate acestea, în 1890, a revenit în rândurile Partidului Național Liberal ajungând chiar președintele acestuia (21 mai 1891).

DIMITRIE A. STURDZA (1833-1914)

Aurmat lui Dimitrie C. Brătianu la președinția Partidului Național Liberal, în 1892, rămânând în funcție, fără întrerupere, timp de 17 ani, până în 1909. Între anii 1895-1896, 1897-1899, 1901-1904 și 1907-1908 a deținut funcția de Președinte al Consiliului de Miniștri. A fost cunoscut ca un om politic versat, care își dorea puterea, dar, așa cum îl caracterizează un contemporan al său: „*E lipsit de anvergură, se*

complace în detalii, năpădit de ranchiuni, care îl duc la violență, autoritar, dar nu are suplețea de spirit a lui Brătianu”. Cine a fost de fapt Dimitrie A. Sturdza? Descendent al cunoscutei familii boierești a Sturdezeștilor, s-a născut la 10 martie 1833, la Miclăușani, județul Roman. A studiat în Germania, de unde s-a întors ca specialist în științe economice și financiare, dar și cu serioase cunoștințe în domeniul istoriei. A participat la lupta pentru Unire, fiind ales în Comitetul Unional, deputat și secretar al Divanului ad-hoc al Moldovei (1857), secretar al Căimăcămiei (octombrie 1858 – ianuarie 1859). După Unire, a devenit secretar personal al domnitorului

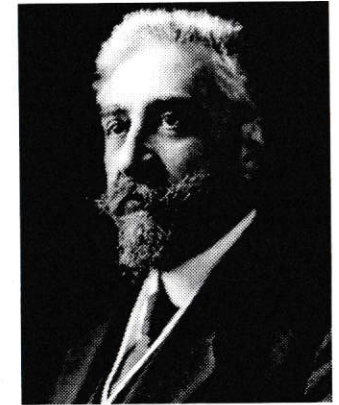
Al.I. Cuza și ministru la Culte și Instrucțiune Publică (1859), la Lucrările Publice (1861), la Finanțe (1866).

În 1866, a fost membru al Constituantei, iar din decembrie 1868 până în decembrie 1870 – agent diplomatic la Constantinopol. S-a manifestat ca un aprig antidinastic. D.A. Sturdza se numără printre fondatorii PNL (1875) și, cum vom vedea în tabloul guvernărilor liberale, apare în componența acestora și în fruntea lor până în anul 1908. Academia Română, recunoscându-i meritele, l-a ales membru titular (1871), președinte (1882-1884) și secretar general (1884-1914).

A contribuit la îmbogățirea patrimoniului acesteia, a elaborat studii istorice și a înființat importante colecții de documente.

ION (Ionel) I.C. BRĂTIANU (1864-1927)

Deține șefia partidului o lungă perioadă de timp (1909-1927), afirmându-se ca o mare personalitate ce a avut o covârșitoare influență în viața politică a țării. Este unul dintre făuritorii României Mari, dar și cel mai de seamă continuator al operei politice a părintelui său.

S-a născut la 20 august, la Florica, în județul Argeș, fiind primul fiu al lui ION C. BRĂTIANU. După absolvirea Colegiului „Sf. Sava” din București (1882), în toamna anului 1883, a plecat la Paris, însoțit de Eugenia Carada, și a urmat, timp de un an, cursurile secției de matematică a Liceului „Sainte Barbe”, doi ani cursurile Școlii Politehnice, după care a absolvit, în 1889, Școala de Poduri și Șosele.